

ном надати допомогу німецьким поселенням навчальними засобами; 4) заснувати власний шкільний фонд, використавши для цього певний процент членських внесків новоутвореного Союзу».

Стаття закінчується твердженням, що німецькі переселенці на Сході назавжди залишаються міцно пов'язаними зі своєю німецькою батьківщиною.

Слід, однак, сказати, що утворений на конгресі Союз німців Волині, Київської та Мінської губерній проіснував недовго. Революційні події в Україні та у доведений до краю імперській Німеччині розклали дисципліноване окупаційне військо. Так, в середині листопада у Новограді-Волинському в німецькому гарнізоні виникла Рада солдатських депутатів, що почала вимагати негайного повернення солдатів до Німеччини. Їх евакуація проходила із станції Новоград-Волинський у другій половині листопада — на початку грудня. З ними виїхала і частина колоністів. Ті, які залишилися, пережили короткий період розквіту німецької меншини у двадцятих роках під час українізації та сталінські репресії 30-х рр., що завершилися висланням волинських німців до Казахстану. Пастор Дерінгер виїхав 1929 р. до Німеччини⁸.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок про те, що повітові та міські органи влади періоду гетьмана Скоропадського повністю залежали від німецьких окупаційних властей, які єдиною міцною опорою для себе вбачали в німецьких колоністах. Для подальшого зміцнення свого становища в Україні і, зокрема, на Правобережжі, німецька адміністрація надавала колоністам всіляку підтримку в політичній, господарській, духовній та культурно-освітній сферах життя, як це видно з матеріалів конгресу переселенців, що відбувся влітку 1918 р. у Новограді-Волинському. З початком краху імперії Вільгельма II німецькі колоністи були кинуті напризволяще і змушені були пристосовуватися до нових радянських умов.

¹ *Wolynische Hefte*. — Folge 10. — Schwabach, Wiesentheid, 1996. — S. 58.

² Вітрянко В.В., Коган Л.Г. Німці у Закарпатті перед першою світовою війною // Житомирщина крізь призму століть. — Житомир, 1997. — С. 63.

³ *Wolynische Hefte*. — Folge 10. — Schwabach, Wiesentheid, 1996. — S. 58.

⁴ *Ebenda*.

⁵ Трудовий Волинь. — 1918. — 8 березня. — №2.

⁶ Спосаренко А.Г., Томенко М.В. Історія української конституції. — Київ, 1993. — С. 86.

⁷ Молот — 1918. — 25 квітня. — №18.

⁸ Волинь. — 1918. — 15 серпня. — №204.

⁹ *Zeitschrift «Grenz-Warte»*. — N.14. — Berlin, 1918. — S. 349.

¹⁰ *Ebenda*.

¹¹ *Ebenda*.

¹² *Ebenda*.

¹³ *Ebenda*, S.349-350.

¹⁴ *Ebenda*, S.350.

¹⁵ *Ebenda*, S.350.

¹⁶ *Ebenda*, S.350.

¹⁷ *Wolynische Hefte*. — Folge 10. — Schwabach, Wiesentheid, 1996. — S. 58.

Володимир Коротенко

Періодична преса Полтави в 1918 р.

Одним з найбільш інформативних історичних джерел періоду Гетьманату є періодична преса того часу. Спробуймо коротко охарактеризувати часописи, які виходили в Полтаві 1918 року.

Полтавська преса періоду правління гетьмана Скоропадського була майже асуціль російськомовною (з окремими публікаціями українською мовою), виходила лише одна українська газета «Вільний голос», і з жовтня почав видаватися журнал «Полтавський кооператор».

Газета «Вільний голос» — «щоденна соціалістична газета» — виходила з квітня 1918 р. до кінця року, щоденно, крім понеділків та днів після свят. Друкувала місцеву хроніку, міжнародні новини, огляд місцевої преси, оголошення та ін. Газета стояла на національно-демократичних позиціях, й, хоча називала себе соціалістичною, від публікацій в ній досить часто відмежовувалися деякі полтавські українські есери та соціал-демократи, іноді навіть називали її «чорно-жовто-блакитною». Опозиційність до гетьманської влади видно з публікацій про дії гетьманських та німецьких загонів під час придушення селянських виступів.

Редакція газети розмішувалася в будинку губернського правління, з 18 травня 1918 р. — на вул. Монастирській (тепер Радянська) № 6, з 2 липня 1918 р. — на вул. Катерининській (тепер Р.Люксембург), №34 (гімназія В.О.Морозовської), Д.Соловей у своїх спогадах повідомляє про існування 1918 р. в Полтаві газети «Полтавський голос», яку редагував Павло Макаренко, інженер, член Старої Громади¹. Очевидно, мається на увазі «Вільний голос»; російськомовна газета «Полтавський голос», яка виходила в Полтаві до революції, мала зовсім інший напрямок.

«Полтавские губернские ведомости» (з весни 1918 р. виходили як «Полтавські губернські відомості») й вміщували матеріали двома мовами, як і раніше, друкували офіційні матеріали та оголошення урядового та місцевого характеру. Виходила газета (з перервами) до кінця 1919 р. За редактора газету підписували Федір Лаврентійович Ніконов та Владислав Вікторович Куликовський (начальник газетного столу губернського правління та його помічник ще з дореволюційних часів)².

Якоюсь мірою схожими одна на одну були газети «Родной край» та «Полтавские новости». Обидві були досить лояльними до гетьманської влади.

«Родной край» — «общедоступную беспартийную газету для города и деревни» — видавало видавниче товариство «Родной край»; редагував її Дмитро Янчевецький, колишній кореспондент газети «Новое время» у Відні. Сучасник подій, полтавський лікар О.О.Несвіцький згадував про нього: «Во время войны он был арестован и посажен в крепость и приговорен якобы как шпион к смерти. По ходатайству русского министра иностранных дел через испанского посла его удалось спасти. Он был помилован и вернулся на родину»³. Виходила газета з червня 1918 р. Редакція розмішувалася за адресою: вул. Кобеляцька, 7.

«Полтавские новости» виходили з 18 квітня (1 травня) 1918 р. до кінця року. Видавало її товариство «Печатное слово», редагував Володимир Давидович Дубов, у 1917 р. — активний член «Єврейського демократичного об'єднання»; цим пояснюється досить велика увага, яку газета приділяла життю єврейської громади Полтави. Адреса редакції: вул. Кобеляцька, 18.

За гетьманської влади відновила вихід газета конституційно-демократичного спрямування «Полтавский день», яка виходила з перервами у 1913-1919 рр. За часів гетьмана Скоропадського, як і за денікінської влади, її редагувала Лідія Георгіївна Єфимович. Газета друкувала деякі критичні матеріали, але в основному була лояльною до гетьманської влади та німецьких військ. У номері від 11(24) травня 1918 р. було надруковане «Обращение Полтавского комитета Партий народной свободы к населению Полтавской губернии», де вказувалося: «Вооруженная борьба необученной и неорганизованной толпы с дисциплинированными воинскими отрядами приведет только к неужным человеческим жертвам, к бессмысленному пролитию крови, и к дальнейшим национальным обидам и унижениям»⁶. Видавало газету видавниче товариство «Полтавский день», адреса редакції: вул. Пушкінська, 33.

Досить цікавою є історія опозиційної до всіх режимів газети «Наша мысль» (такою була її перша назва) — органу п'яти небільшовицьких соціалістичних загальноросійських партій (РСДРП, партія соціалістів-революціонерів, Бунд, Поалей-Цион, Об'єднана єврейська соціалістична робітничка партія, Студентська соціалістична організація). Газета виходила з початку 1918 р. і зазнавала всіляких утисків та переслідувань від будь-якої влади. Редагували газету Софія Володимирівна Короленко (дочка письменника) та Костянтин Іванович Ляхович (його зять, чоловік молодшої дочки Наталії, лідер полтавських меншовиків).

Вперше газета була закрита виконкомом Ради робітничих та солдатських депутатів 16 лютого (1 березня) 1918 р., але вже 18 лютого (3 березня) відновлена під назвою «Свободная мысль». 15(28) березня 1918 р., в останній день перебування в Полтаві більшовиків, «Свободная мысль» була закрита без права виходу під будь-якою зміненою назвою. Наступного дня Полтава була зайнята українськими та німецькими військами, й відразу ж вийшов черговий номер газети. Невдовзі й нова влада її закрила — за статтю «Священный остров», де проводилася ідея єдності з російською демократією; натомість з 23 березня (5 квітня) 1918 р. почала знову виходити «Наша мысль», яка була закрита вже гетьманською владою за критичні публікації 22 квітня (5 травня) 1918 р. Випуск відновлено під назвою «Вольная мысль», але вже перше число газети від 9 травня було конфісковане, дозволено випускати газету далі лише за умови, що не будуть друкуватися матеріали проти німецьких військ та нового уряду.

З 2 (15) травня подальший вихід допускався лише з дозволу німецької цензури. Вже № 8 від 5 (18) травня вийшов з порожніми місцями; пізніше часто друкувалися лише заголовки та підписи. У наступному числі була надрукована стаття В.Г.Короленка «Что это?», де говорилося про «номер с зловещими белыми полосами»⁷. Пізніше за публікації в газеті Софія Короленко притягалася до судової відповідальності. Цікаво, що в цей час могли вільно друкуватися біографія К.Маркса, теоретичні статті з питань наукового соціалізму, об'ємний огляд «Дело по наблюдению за писателем Короленко», але безжально знімалися будь-які публікації критичного щодо влади характеру, в тому числі більшість статей К.І.Ляховича. За іншими газетами такого жорсткого контролю не було, хоча й вони часто виходили з порожніми місцями.

«Вольная мысль» виходила до 20 травня (2 червня) 1918 р. З 22 травня (4 червня) вона почала виходити під назвою «Наша жизнь», але вже в липні 1918 р. була черговий раз закрита. Спроба відновити випуск під назвою «Свободная жизнь» була невдалою. К.І.Ляховича було заарештовано й вислано в концентраційний табір до Брест-Литовського краю, звідки він повернувся лише після листопадової революції в Німеччині⁸.

Восени 1918 р. почав виходити журнал «Полтавский кооператор», який стояв на чітких національно-демократичних позиціях. За словами одного з активних співробітників редакції Д.Солов'я, «після центральних київських часописів... безперечно найсолідніший український кооперативний журнал»⁹. Редагували його Б.Стопневич, В.Березів, Д.Соловей.

1918 р. виходили й окремі номери «Полтавских епархиальных ведомостей».

Можна згадати також і про невдалу спробу відновлення видання найкращого на Україні до революції популярного сільськогосподарського журналу «Хуторянин». На загальних зборах членів Полтавського сільськогосподарського товариства 31 жовтня (13 листопада) 1918 р. було визнано за необхідне відновити випуск журналу з 1919 р.¹⁰, але подальші події зробили це неможливим.

Є незаперечним, що місцева преса періоду правління гетьмана Скоропадського — це безцінне джерело з історії краю, з огляду на те, що архівні документи організацій та установ цього часу більшою мірою безповоротно втрачені.

¹ Вільний голос. — 1918. — №43. — 23 травня (Счервня), №64. — 2 липня (19 червня).

² Соловей Д. Розгром Полтави. — Полтава, 1994. — С.106.

³ Памятная книжка Полтавской губернии на 1916 год. — Полтава, 1916. — С.2.

⁴ Несяцький О.О. Полтава у дні революції та в період смуту 1917-1922. — Полтава, 1995. — С.58.

⁵ Державний архів Полтавської області, ф.775, оп.1, спр.1, арк.1.

⁶ Полтавский день. — 1918. — №25. — 11 (24) травня.

⁷ Свободная мысль. — 1918. — №25. — 21 березня (3 квітня).

⁸ Вольная мысль. — 1918. — №9. — 6 (19) травня.

⁹ Короленко С.В. Книга об отце. — Ижевск, 1968. — С.317-318.

¹⁰ Соловей Д. — Розгром Полтави. — С.93.

¹¹ Полтавские новости. — 1918. — №158. — 2(15) листопада.